

ζ'. Ἐδὼ τελευταίου ἐμποροῦμεν νὰ συνάξωμεν εἰδὴ τιλὲ ἐπιπολαζουσῶν προλήψεων.

“Ὅς τις κατώρθωσεν ἐπιχειρήματι, εἶναι φρόνιμος·

“Ὅς τις εἶναι πτωχὸς καὶ δυστυχὴς, εἶναι ἀνόητος·

“Ὁ δυστυχὴς εἶναι ἄξιός τῆς δυστυχίας του·

“Ὅ,τι λέγουσιν ἀμαθῆς ἄνθρωποι, εἶναι ψευδές·

“Ὅ,τι λέγουσιν οἱ πεπαιδευμένοι, εἶναι ἀληθές·

“Ὅς τις μάς καταλείπει, εἶναι γνωστικὸς ἄνθρωπος·

“Ὅς τις μάς ἐνοντιόεται, εἶναι ἀΐδιος καὶ ἀνόητος·

“Ὁ πλούσιος εἶναι καλοκάγαθος καὶ τίμιος.

Πρέπει νὰ προτιμῶμεν τὰ σπάνια παρὰ τὰ κοινὰ καὶ συνειδησίμια.

“Ὅ,τι γίνεται κατὰ τοὺς νεωτάτους τρόπους, εἶναι καλύτερον παρὰ πᾶν ἄλλο.

“Ὅς τις ἔζησεν παλὺν χρόνον, εἶναι φρονιμώτερος παρὰ τοὺς νεωτέρους.

Ἰακὸς εἶναι, ὅς τις πράττει τι ἐναντίου μου.

Ἐὸ ἰσφελίμου μόνου εἶναι ἠθικῶς ἀγαθόν.

Ἡ εὐφρόσυτος κοινωνία καὶ συναναστροφὴ εἶναι τιμιωτέρα καὶ προκριτωτέρα παρὰ τὴν μὴ εὐφρόσυτον, εἰὰν καὶ αὕτη ἤθελεν ὑπερέχειν εἰς πολλὰ ἐκείνην.

Σημείουσις. Πᾶσα ἠλικία, πᾶν γένος, πᾶσα τύχη ἔχουσι τὰς ἰσάκει των προλήψεις· οὕτω· π. χ. πεπαιδευμένος, ἀμαθής, ἄρχων, γεωργός, πλούσιος, πέννης, πραγματευτής, νέος, γέρων, ἀνὴρ, γυνὴ ἔχουσι καθεὶς τὰς ἰδιαιτέρας αὐτῶν προλήψεις.

ΤΙΣ'. Μ' ὅλον ὅτι οἱ κανόνες πρὸς ἐξολόθρευσιν τῶν προλήψεων ἀποδίδονται πολλὰ φανερώς ἀπ' αὐτὰς τὰς αἰτίας των· μ' ὅλον τοῦτο δὲ εὐκολίαν πλειοτέραν τῶν

πρωτοπέτρων, τάντομεν αὐτοὺς ἀντισίχως ἓνα πρὸς μίαν τῶν κυριωτέρων αἰτίων των.

α'. Πρέπει νὰ νομίζωμεν αἰσχροὺν νὰ πράττωμεν ἢ νὰ λέγωμεν ὅτι βλέπομεν ἄλλους πράττουσας καὶ λέγουσας, χωρὶς νῶ τὰ δοκιμάσωμεν καὶ ἡμεῖς μὲ τὴν ἰδίαν μας κρίσιν, ἂν εἶναι ἀληθινὰ ἢ καλὰ· καθὼς βλέπομεν μὲ τὰ ὀμμάτιά μας, καὶ ἀκούομεν μὲ τὰ αὐτιά μας· οὕτω πρέπει νὰ νοῶμεν καὶ μὲ τὸν ἰδίον μας νοῦν, καὶ νὰ μὴ κρίνωμεν κατὰ μίμησιν· πρέπει νὰ ἐλεῶμεν τοὺς ἀνθρώπους, ὅσοι ἀντὶ νῶ νῶσιν αὐτοὶ περιπατοῦν ὡς τυφλοὶ εἰς τὰ ἔχνη τῶν νοημάτων ἄλλων ἀνθρώπων· τοιοῦτοι ἄνθρωποι ἔμποροῦν νὰ ὀνομασθῶσιν ἴσως προσφρυῶς προσάνθρωποι· καὶ ἀλλοίμονον εἰς τὸν κόσμον, ἐάν ἦσαν ὅλοι τοιοῦτοι. Ἀναγκαιοτάτον λοιπὸν εἶναι νὰ συνειθίζωμεν τοὺς νέους νὰ συλλογίζωνται καθ' ἑαυτοὺς, καὶ οὕτω νὰ πράττωσιν ἢ νὰ λέγωσιν, ὅσα αὐτοὺς ὁ νοῦς των ὑπαγορεύει ὡς ἀληθινὰ καὶ καλὰ, ἀποφεύγοντες καθ' ὅλας τὰς δυνάμεις τὸ εἰς τοὺς χρόνους μας παντάπασιν ἄχρηστον· Αὐτὸς ἔφα.

β'. Δυσκολωτάτη εἶναι ἡ ἀποβολὴ τῆς κατὰ συνήθειαν προλήψεως. Ἐδῶ χρειάζεται ὁ ὀρθὸς λόγος νὰ βάλῃ ὅλας του τὰς δυνάμεις, ὡς Ἡρακλῆς, καὶ μὲ τὸ ῥόπαλον τῆς φιλοσοφίας νὰ συντρέψῃ τὴν κεφαλὴν τοιοῦτου καὶ τοσοῦτου θηρίου· ἢ νὰ εἶπω καλῆτερα, πρέπει νὰ προσέχωμεν τὰ παιδιά ἀπ' αὐτῶν τὰ σπάργανα νὰ μὴ περιπέσωσιν εἰς προλήψεις τοιαύτας. Τὸ πᾶν κρέμαται ἀπὸ τὴν ἀγωγὴν καὶ παιδείαν· διὰ τοῦτο οἱ καλοὶ καὶ εὐμέθοδοι καὶ ἀπρόληπτοι διδάσκαλοι καὶ παιδαγωγοὶ, μηδ' ἔμπορεῖ τις νὰ εἶπῃ, Πόσου εἶναι ἄξιοι λόγου. Διὰ τοῦτο ὁ Φίλιππος ἔχαιρε πλέον ὅτι ὁ υἱὸς του ἐγεννήθη εἰς τὰς ἡμέρας τοῦ

κλειστοτάτου Ἀριστοτέλους, παρὰ διὰ τὴν γέννησιν τοῦ υἱοῦ του. Ἔς κανὺν λοιπὸν ἀποδικοτικὸς τῆς κατὰ συνήθειαν πρόληψις ἐμποροῦν νὰ χρησιμεύσωσιν ὅλοι οἱ περὶ ἀγωγῆς καλοὶ λόγοι, ὅποιον ἀναγωγώσκομεν εἰς τὰ σχολεῖα τῶν τοῦ Πλουτάρχου.

γ. Τὴν εἰς ἐνδεῖα πρόσωπα πῆξιν δὲν ἐμποροῦμεν νὰ εἰπωμεν καθολικῶς πρόληψιν· ἀλλὰ διαιροῦντες, εἴαν μὲν τὰ πράγματα σφριζῶνται ἐπάνω πειραμάτων καὶ παρατηρήσεων, τὰ ὅποια ἔκαμαν ὄνδρες τίμοι καὶ ἀξιόπιστοι, πιστεύομεν τα δὲν κρινόμεθα πρόληψις τινος ὑπεύθυνοι· ἐπειδήμη οὐκ ἐπιμενται νὰ δοκιμάσωμεν ὅλα, καὶ ἐνδεχόμενον νὰ ἀφαικώμεν εἰς τὴν κρίσιν τοῦ νοῦς μας, ἀναγκαίως παραλαμβάνομεν τὴν ὁδηγίον ἀξιόπιστου ἀνδρῶν, οἳ τινες ἐδοκίμασαν ὅτιλος ἄλλο. Ἢάν δὲ εἶναι αἱ γνώσεις λογικαί, ἢ γινῶν ἐκπηγνύουσαι ἀμέσως ἀπὸ τοῦ ὀρθοῦ λόγου, ὅποια εἶναι αἱ μεταφυσικαὶ καὶ αἱ μαθηματικαί, νὰ πιστεύωμεν τὰς δόξας ἄλλων χωρὶς ἰδικήν μας ἐξέτασιν, εἶναι τρομεροτάτη πρόληψις· διότι αὗται ἔχουσιν ὀνύθυμον τὴν δύναμίν των· κατ' αὐτὰς δὲν ζητεῖται ἢ Τίς εἶπε τοῦτο, ἀλλὰ ἢ Τί εἶπεν οὗτος.

δ. Τοὺς παλαιούς πρέπει νὰ ταμιῶμεν ὡς ὁδηγούς μας καὶ διδασκάλους· διότι εἴαν δὲν ἦσαν Πυθυγόραι καὶ Πλάτωναί καὶ Ἀριστοτέλεις, μηδὲ Νεῦτωνες ἐγίνοντο καὶ Καρτέσιοι καὶ Λαϊβνίτιοι· νὰ νομίζωμεν ὅμως ἀπταίστους ἐκείνους, καὶ τοὺς νεωτέρους σφάλλουτας, εἶναι πρόληψις δεινῆ, ἢτες προσηλύνει εἰς μίνους ἐκείνους τὴν κοινήν παντός τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἀλήθειαν. Κίς πράγματα μάλισα, τὰ ὅποια ἐπιδέχονται αὐξήσιν καὶ ἐξάπλωσιν, βοηθούμενοι ἀπὸ τοῦ χρόνου ἔγευαν πολλὰ οἱ νεώτεροι ἀπὸ τοῦς

παλαιούς τελειότεροι· ἀλλ' ὁ ταλαίπωρος ἄνθρωπος εὐρίσκων τε εἰς τοὺς παλαιούς ἀνέλπειτον διὰ τὸν χρόνον, ἢ θέλων νὰ ἐπιδεικνύῃ φιλολογίαν καὶ μεγάλην ἀνάγνωσιν, διὰ τὴν ὁποίαν ἐξένυτλησθαι πολλά ἀπὸ τῶν παλαιῶν τὴν μελέτην, ἢ φθάνων τοὺς συγχρόνους τῶν, ὡς μὴ δυνάμενος νὰ ἐξισωθῇ μὲ αὐτούς, ἐκθειάζει τοὺς παλαιούς, καὶ καταφρονεῖ τοὺς νεωτέρους, ἐκείνους μὲν τιμῶν ὡς παντεπιστήμονας, τοὺς δ' ἐξευτελίζων ὡς ἀμαθιστάτους. Προσοχῆς λοιπὸν μεγάλης καὶ προφυλακῆς ἔχουσι χρεῖαν οἱ νεοὶ μὴ ὑπερέσσωσιν εἰς τῆσδε αὐτὴν ἄνοιαν· ἀλλὰ νὰ νομίζουσι τὰ ἀγαθὰ ἀγαθὰ, καὶ τὰ ἀληθινὰ ἀληθινὰ, εἴαν τε ὑπὸ παλαιῶν, εἴαν τε ὑπὸ νεωτέρων ἠθέλων εἶσθαι λεγόμενα.

δ'. Πρέπει νὰ σπουδάζωμεν ἀκρισῶς τὴν ἀνθρωπολογίαν, μανθάνοντες εἰς πόσα πάθη καὶ πόσας ἀσθενείας ὑπόκειται τὸ ζῶον τούτο, τὸ ὁποῖον ὀνομάζεται ἄνθρωπος· καὶ οὕτω θέλωμεν ἀπαλλαγθῆν ἀπὸ πολλοτάτας προλήψεις· πρέπει νὰ παρατηρῶμεν πόσον μεγάλην δύναμιν ἔχουν εἰς διάπλασιν καὶ διαμόρφωσιν τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τὸ νοῦν καὶ ἦθος ὀργανισμοὶ σώματος, καὶ κρῶσεις καὶ κλίματα καὶ ὁγῶγαί καὶ πολιτεῖαι καὶ θρησκείαι καὶ γράμμοι κτλ. Ἐκτὴν ἢ μελέτη μᾶς χορηγεῖ ἰκανὴν ὕλην διὰ νὰ πλάσωμεν, ὡς πρέπει τὸν νοῦν μας, καὶ μᾶς διδάσκει νὰ διακρίνωμεν τοὺς βυθαῖς καὶ κρημνοὺς τῆς ἀπάτης, ἔμπροσθεν τῶν ὁποίων ἰσάμενοι κινδυνεύομεν καθ' ὄραν.

ε'. Ἀγάπη εἰλικρινῆς πρὸς τὴν ἀρετὴν ἔμπροσθεν νὰ μᾶς ἐλευθερώσῃ ἀπὸ τὰς προλήψεις τῆς φιλαυτίας. Ὅλοι ἔχομεν τὰς αὐτὰς αἰσθήσεις, τὴν αὐτὴν ψυχὴν, τὴν αὐτὴν συλλογιστικὴν δύναμιν· πῶς λοιπὸν νὰ θελω νὰ μὴ νοῆ καὶ ἄλλος λόγου τι ἄξιον; Ὅλοι κυριευόμεθα ἀπὸ πάθη, ὅλων

μας αὐτὰς δυνάμεις εἶναι περιωρισμέναι καὶ πεπερασμέναι. Πῶς λοιπὸν ἐγὼ μόνος νὰ εἶμαι ἐξηρημένος ὡς ἄπταιστος; Πρέπει μάλιστα νὰ καυχώμεθα εἰς ἕξοχον τινα φρόνησιν καὶ ἀνδρείαν, μὲ τὴν ὁποίαν καὶ τὰ ἴδια ἡμῶν πάθη καὶ σφάλματα δυνάμεθα νὰ ἐμολογῶμεν εἰλικρινῶς, καὶ ἄλλων νὰ ἐπαινούμεν τὰς ἀρετὰς καὶ ὑπεροχὰς των.

ζ. Ἐξ ὧν εἶπαμεν εἰς τοὺς ἀνωτέρω κανόνας εὐκόλως διακρίνεται καὶ αὐτὴ πρόληψις, ὅτι εἶναι σημειωμέναι εἰς τὸν ζ' τύπον· διότι οὔτε ὁ φρόνιμος πάντοτε κατορθώνει, καὶ πολλοὶ πτωχοὶ εἶναι φρόνιμοι· καὶ πολλοὶ ἀναξίως δυστυχοῦσι· οὔτε οἱ ἀμαθεῖς λέγουσιν πάντοτε ψεύματα, οὔτ' οἱ πεπαιδευμένοι ἀληθεύουσι πάντοτε κτλ.

Σημειώσεις Α'. Πρέπει δὲ νὰ σημειώσωμεν, ὅτι πολλαὶ πρόληψεις εἶναι ἀναμύγματα ἀληθείας καὶ ψεύδους, καθὼς γίνεται φανερὸν ἀφ' ὧν εἶπαμεν ἔως ἐδῶ. π. γ. οἱ πεπαιδευμένοι ὁμολοῦσι τὴν ἀλήθειαν· τοῦτο περιέχει τὴν ἀλήθειαν, ὅτι οἱ ἄνδρες οὔτοι ἔμαθαν ὑπὲρ τοὺς ἀπαιδευτούς τὴν ἀλήθειαν, καὶ τὴν ὁμολοῦσιν, ἢ καὶ πράξει νὰ τὴν ὁμολοῦσιν· ψευδὲς εἶναι ἕως, ὅτι ἔμαθαν πᾶσαν ἀλήθειαν, ἢ ὅτι ἐξ ἄπειρος καὶ ὀριζήτου τὴν ἀλήθειαν. Παλλάκις λοιπὸν εἰς τὰς πρόληψεις δὲν ἀπαιτεῖται ἄλλο, εἰμὴ δικέλευσις καὶ δικάρισις ἀκριτοῦς τῆς ἀληθείας ἀπὸ τοῦ ψεύδους, καὶ ἀπόδοσις τοῦ λόγου, διὰ τὸν ὁποῖον τοῦτο μὲν ἀληθεύει, ψεύδεται δ' ἕκαστος.

Σημειώσεις Β'. Ἄξιον δὲ εἶναι νὰ παρατηρήσωμεν μετὰ τοῦ σοφοῦ Κριαντίου (α), ὅτι ὁ ἀμαθὴς ἄνθρωπος ἔχει πρόληψιν εἰς τὴν παιδείαν ὡς πάντα ἐξακρίβουνουσιν· ὁ δὲ πεπαιδευμένος ἔχει τοιαύτην πρόληψιν διὰ τὸν κοινὸν νοῦν· διότι αὐτὸς οὔτε, διατρέξας τὴν ἐπιστημὴν τὸ γάδιον, δὲν ἀναπαυθῆ, ὡς ἐπέθει, ἀπὸ τοῦ κόπου του, συλλαμβάνει τελευταῖον δυσπιστίαν κατὰ τῆς παιδείας, καὶ μάλιστα εἰς μεταφυσικὰς τινας ἐννοίας· καὶ ἐπειδὴ πιστεύει, ὅτι κἄπου κρύπτεται ἡ ἀλήθεια, προσπαθεῖ νὰ τὴν εὑρῇ εἰς τὸν κοινὸν νοῦν, ἀφ' οὗ ματαιῶς τὴν ἐξήγησεν εἰς τὰς ἐπιστήμας· ἀλλ'

(α) Λογικ. Σελ. 122, ἐκδ. τοῦ Κριαντισοῦργ, 1800.

ἡ ἐλπίς αὕτη εἶναι ἀπατηλοτάτη· διότι εἰς καλλιεργημένην ψυχὴν δὲν ἠδυνήθη γὰρ καταλάβῃ τινὰ πράγματα, καὶ ὀλιγώτερον θέλει δυναθῆν βεβαίαι ἢ ἀκαλλιέργητος! εἰς μεταφυσικὰς μάλιστ' ἀληθείας αἱ μάρτυράς του ἄλλου εἶναι ἀσυγχώρητοι, ἐπειδὴ δὲν ἐμποροῦν γ' ἀπαδείκναι τὴν ἀφηρημένον· ἀλλ' εἰς τὴν ἠθικὴν, ὅπου οἱ κανόνες εἶναι κατὰ σύγκρισιν ἀσφαλέςτεροι καὶ ἰσχυρότεροι, ἐμποροῦν γὰρ συγχωρηθῆσαι καὶ τοῦ κοινοῦ νοῦς μαρτυρεῖται.

ΤΙΖ'. Πάρεκτός δὲ τῶν εἰρημένων τούτων ὄλων αἰτιῶν, ἀπὸ τῆς ὁποίας πάσχομεν τὴν ἀπάτην, δὲν εἶναι σμικροτάτη ἀπάτης αἰτία ἡ ὁρμή, τὴν ὁποίαν ἔχομεν εἰς τὸ γὰρ κρίνωμεν τάχιςα περὶ παντὸς πράγματος. Ἐκ τῆς αἰτίας ταύτης προέρχεται τὸ γὰρ ἐκλαμβάνωμεν πολλάκις ἀμυδράς καὶ συγκεχυμένας ἰδέας ὡς εὐκρινεῖς καὶ καθαρὰς, καὶ μερικὰς κρίσεις ὡς γενικὰς καὶ καθολικὰς, καὶ τὸ ἀμφισβηλλόμενον ὡς βεβαίον καὶ ἀναντιρρήτου· ὀνομάζουσι δὲ τοῦτο **Συναρπαγὴν**.

ΤΙΗ'. Διὸ γὰρ ἀποφεύγωμεν τὴν συναρπαγὴν πρέπει ἡσύχως καὶ ὑπομονητικῶς γὰρ συλλαμβάνωμεν καθαρὰς ἐνυαίας τῶν πραγμάτων· καὶ ἀφ' οὗ ἀδείαςως τὰς συλλαμβάνωμεν, γὰρ κρίνωμεν περὶ αὐτῶν μὲν τὴν ἀπαιτουμένην προσοχὴν, καὶ γὰρ συλλογιζώμεθα δὲ παρομοίως. Πρέπει δὲ γὰρ φυλαττώμεθα πολὺ, ὅποτε ἀκούοντες πρότασιν τινὰ δὲν καταλαμβάνομεν τοὺς λόγους τῆς ἀληθείας τῆς, γὰρ μὴ ἀπροφασίζωμεν εὐθὺς, ὅτι εἶναι ψευδής· διότι καὶ τοῦτο εἶναι συναρπαγὴ, καὶ συναρπαγὴ πολλὰ ἀναξία τῆς κρίσεως, τὴν ὁποίαν ὅσταιτε ἡ φιλοσοφία.

Περὶ μὲν λοιπὸν τῆς βεβαίας ἀληθείας, καὶ Πῶς γὰρ ἀποφεύγωμεν τὰ ἐπιφέροντα ἀντ' αὐτῆς τὴν ἀπάτην ἱκανὰ εἶναι τὰ εἰρημένα.

ΛΟΓΙΚΗΣ ΤΜΗΜΑΤΟΣ Β΄.

ΜΕΡΟΣ Β΄.

Περὶ Πιθανότητος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

Τί εἶναι πιθανότης, καὶ περὶ διαφορῶν αὐτῆς
βαθμῶν.

ΤΙΘ΄.

Αὐτὴ τῆς βεβαιότητος συχνόκις ἔχομεν πιθανότητα ἥτις δὲν ἔχει τὴν ἐκείνης σαθερότητα, ἀλλὰ θεωρουμένη μὲν ἐκ τοῦ ὑποκειμένου, εἶναι ὀξεῖα, ἤγουν ὑπόληψις κατ' ὑποθέσεις τινάς, ὅχι ἐλευθέρα ἀπὸ φόβου καὶ ὑποψίας τοῦ ψεύδους· ἐκ δὲ τῶν μέσων, ἢ διὰ λόγων τινῶν πλειοτέρων ἢ ὀλιγωτέρων, ἀσθενεσέρων ἢ ἐνσθενεσέρων, ὅχι ὄμοια ἰκανῶν νὰ προξενήσωσιν ἀληθείας ἐντελῆ συνείδησιν, προξενουμένη εἰς τὴν ψυχὴν κατὰ τινάς (Κριτ. φιλοσ. II').

Τῆς ἰσχυρότερης δὲ τῆς πιθανότητος, πρέπει νὰ ἔχομεν κῆποιον σαθερόν μέτρον, μὲ τὸ ὅποιον νὰ τὴν παραβάλλωμεν· τοῦτο δὲ εἶναι ἡ βεβαιότης· ἔταν λοιπὸν παραβάλλοιεν τὴν πιθανότητα μὲ τὴν βεβαιότητα εὐρίσκωμεν

πλειοτέραν ἢ ὀλιγωτέραν προσέγγισιν, κρίνομεν τότε τὸ πρᾶγμα περισσότερον ἢ ὀλιγώτερον πιθανόν.

ΤΚΑ. Απαιτοῦνται δὲ εἰς πᾶσαν πιθανότητα· α'. νὰ εἶναι τὸ πιθανὸν δυνατόν, ἤγουν νὰ μὴ περιέχη ἀντίφασιν· β'. Νὰ τὸ ἀποδεικνύωσι καὶ κᾶποιοι λόγοι πιθανόν· διότι τὸ ἀπλῶς δυνατόν δὲν ἔμπορεῖ ποτέ νὰ εἶναι πιθανόν· γ'. Νὰ μὴ συγγέσται μὲ τὸ ἔνδοξον· διότι τοῦτο εἶναι, τὸ ὁποῖον νομίζουσι ἄλλοι, ἤγουν ἐκλαμβάνουσι ἄλλοι καὶ ἔχει ἡμεῖς ὡς πιθανόν· δ'. νὰ διαφέρῃ ἀπὸ τὸ δυνατόν τῆς φαντασίας (Ἐμπ. Ψυχ. ΡΕ').

ΤΚΒ. Ἐμπεροῦμεν δὲ ἀπὸ τῆς βεβαιότητος, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐξεύρομεν ἀδιστάκτως τὸ παρισανόμενον (ΣΠΓ') ἕως τῆς ἀγνοίας, κατὰ τὴν ὁποίαν δὲν καταλαμβάνομεν τίποτε, νὰ νοήσωμεν μεταξύ πολλοῖς βαθμοῦς, οἱ ὁποῖοι μᾶς ὀδηγοῦσιν ἀπὸ τὴν ἀγνοίαν εἰς τὴν βεβαίαν γνῶσιν· οἱ βαθμοὶ οὗτοι τίποτε δὲν εἶναι, κτλὴν λόγοι τινὲς προσεγγιστικοὶ εἰς τὴν ἀλήθειαν.

ΤΚΓ'. Ὅταν οἱ λόγοι οὗτοι εἶναι καὶ ἴσοι καὶ ἐναντίοι, καὶ ἐπίσης δυνατοὶ, πιθανὴν γνῶσιν δὲν προξενοῦσι· π. χ. ἂν προβληθῇ Ἰὲνα γράμματα κρύπτω εἰς τὴν χεῖρα μου, φωνήεντα μὲν κατὰ τὴν φύσιν, δύνω δὲ κατὰ τὸ εἶδος, ισάχρονα δὲ κατὰ τὴν δύναμιν; δὲν ἔμπορεῖς νὰ εἴπῃς, ἰῶτι εἶναι τὰ βραχέα, ἢ τὰ μακρά. Τοῦ δὲ τοιαῦτου ὀνομάζεται ἄχι πιθανότης, ἀλλὰ θετικὴ ἀμφισβολία· διότι λέγεται καὶ ἀποφατικὴ, ὅπου δὲν εὐρίσκεται κᾶνεὶς λόγος· π. χ. ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀστέρων περιττὸς εἶναι ἢ ἄρτιος; (Ἰρηπ. φιλοσοφ. ΤΙΘ').

ΤΚΔ'. Οἱ λόγοι τῆς πιθανότητος εἶναι ἢ ὁμοειδεῖς ἢ ἑτεροειδεῖς· εἰ μὲν εἶναι τὸ πρῶτον, πρέπει νὰ ἀρίθμω

μῶνται· εἰ δὲ τὸ δεύτερον, καὶ ζυγίζονται, ἤγουν καὶ ἐκτιμῶνται κατὰ τὴν δύναμιν· καὶ ἐκεῖνο μὲν συμβαίνει εἰς μαθηματικὰς πιθανολογίας καὶ ἡ πιθανότης λέγεται Μαθηματικὴ· τοῦτο δὲ εἰς φιλοσοφικὰς εἰκονολογίας καὶ ἡ πιθανότης λέγεται φυσικὴ (Ἡρτ. π. φιλοσ. ΓΙΗ')· ἀλλὰ περὶ τῶν δευτέρων, μὲν ὅλον ὅτι ἐλαλήθησαν πολλὰ ἀπὸ πολλοῦς, ὀλίγον ὠφέλησαν ταῦς, ὅσους δὲν ἐπρόσκεισαν ἡ φύσις μεθυστικῆν κρίσιν· διότι εἰάν ἡ σχέσις τῆς πιθανότητος πρὸς τὴν βεβαιότητα δὲν μετρήται μαθηματικῶς, κανεῖς κανὼν δὲν ἐμπορεῖ νὰ βοηθήσῃ· λέγωμεν λοιπὸν ὀλίγα τιὰ περὶ τῶν πρώτων παραλαμβάνοντες παραδείγματα τιὰ ἀφ' ἧσα ἐμεταχειρίσθη ἀπὸ τοῦ Γραβεζάνου ὁ Ἰουγένιος (α).

ΓΗΕ'. Ὅταν λοιπὸν εἶναι φανερὸν τὸ βέβαιον, καὶ ὁ λόγος τοῦ πιθανοῦ πρὸς ἐκεῖνο θέλει φανερωθῆν· π. χ. εἰάν προσληθῆ νὰ λάσῃ χωρὶς νὰ βλέπω, ἓν' ἀπὸ τοὺς δέκα ἀριθμητικῶς χαρακτῆρας τοὺς ἀπὸ τῆς μονάδος ἀρχομένους καὶ τελευτῶντας εἰς τὴν δεκάδα, θέλει εἶσθαι βέβαιον ὅτι ἐξ ἅπαντος θέλω τὸν λάσσειν· ἀλλ' εἰάν ζητηθῆ νὰ εἶναι ὁ ἀριθμὸς περιττός, τὸ πρᾶγμα θέλει μεταπίσειν εἰς τὸ πιθανόν, καὶ ὁ λόγος τούτου πρὸς τὸ βέβαιον θέλει εἶσθαι :: 5 : 10· διότι 10 μὲν εἶναι ὅλοι, πέντε δὲ οἱ περιττοί· εἰάν δὲ ζητηθῆ καὶ νὰ εἶναι ὁ τρία, τὸ πιθανόν θέλει εἶσθαι :: 1 : 10, ἤγουν δεκατημόριον τοῦ βεβαίου, καὶ ἀπ' αὐτοῦ ἀλλεῖπον ἑνὲα δεκατημόρια.

ΓΗΣ'. Συγκρίνοντες πολλὰ πιθανά, εὐρίσκομεν καὶ τοὺς πρὸς ἀλλήλα λόγους καὶ τὸν πρὸς τὸ βέβαιον· π. χ.

(α) Ἰουγενίου Λογ. §. σπβ'. — §. σπδ'.

εάν προκληθῆ νὰ κτυπήσω μὲ κύβου ἓνα ἀπὸ τοὺς ὑποση-
 μεινομένους 36 ἀριθμούς (α), θέλει εἶναι τὸ βέβαιον
 $\frac{5}{6} = 1$ · εἰ δὲ ζητηθῆ νὰ κτυπήσω ἓνα ἀπὸ τοὺς ἑπτά,
 τὸ πιθανὸν εἶναι $\frac{5}{6} = \frac{1}{6}$, ἄλλοτε ἀπὸ τὸ βέβαιον $\frac{1}{6}$ · τὸ
 ἔτι νὰ κτυπήσω τὸν 6, εἶναι $\frac{1}{6}$, ὡσαύτως καὶ τὸ τὸν 8·
 τὸ δε νὰ κτυπήσω τὸν 7 πρὸς τὸ νὰ κτυπήσω τὸν 3 θέ-
 λει ἔχει λόγον $\frac{3}{8} : \frac{1}{6} :: \frac{1}{6} : \frac{1}{8}$ · ἴσους τὸ πρῶ-
 του πιθανὸν εἶναι τριπλάσιον τοῦ δευτέρου· καὶ ἔπρεπεν,
 εἰς δὴ βαλλῶσι σίχημα, ὁ μὲν ζητῶν τὸν 7 νὰ κατα-
 θέσῃ τρία, ὁ δὲ τὸν 3, νὰ καταθέσῃ 1, διὰ νὰ μὴ εἶναι
 χιλασμένος κανεὶς.

ΤΚΖ'. Εἰς πόλιν δέκα χιλιάδων κατοίκων ἀπο-
 θνήσκῃ εἰς χρόνον διωρισμένον, φέρ' εἰπεῖν, εἰς διάστημα
 μηνὸς τὸ ἑκατοσημόριον, τὸ πιθανὸν ὅτι γνωστὸς μας τις
 ἔμπροσθὶ νὰ ἀποθάνῃ εἰς ἑνιαυτοῦ διάστημα εἶναι $\frac{1}{25}$, ὅτι
 δὲ θέλει ζῆσειν, $\frac{24}{25}$.

ΤΚΗ'. Πρέπει δὲ νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι πολλάκις πιθα-
 νολογία τις διαφθείρεται ἀπὸ περιστάσεις· π.χ. εἰς ταραχὴν
 τινα ἐφρουεῖται μὲ σπαθίου· εἶναι δὲ γνωστὸν, ὅτι ἔξ-
 τερὸς ἑσυραν σπαθία, ἐκ τῶν ὁποίων ἦτο καὶ ὁ Καλλίας,
 τὸ πιθανὸν λοιπὸν, ὅτι οὗτος εἶναι ὁ φρουεὺς ἐκτιμᾶται $\frac{1}{8}$ ·
 ἀλλ' εἶναι φανερόν καὶ ὅτι ὁ φρουεὺς ἦτο μαυρομάλλης,

(α)	7.	6.	5.	4.	3.	2.
	8.	7.	6.	5.	4.	3.
	9.	8.	7.	6.	5.	4.
	10.	9.	8.	7.	6.	5.
	11.	10.	9.	8.	7.	6.
	12.	11.	10.	9.	8.	7.

εἰ μὲν λοιπὸν ὁ Κιλλίας εἶναι ξυγῆς, δὲ αὐτὸν ἢ πιθανολογία δὲν ἔχει τὸν τόπον τῆς· εἰ δὲ μόνος αὐτὸς εἶναι μαυρομάλλης, τὸ πιθανὸν γίνεται βεβαίον· εἰ δὲ εἶναι ὅλοι μαυρομάλλαι, θέλει εἶσθαι τὸ πρῶτον πιθανὸν $\frac{1}{2}$.

ΤΚΘ'. Ἡσπότε δὲ πιθανότης μία κρίμαται ἀπὸ ἄλλην, καὶ ὀλιγοσύνει ἢ δυνάμει τῆς· κ. χ. Ὁ Μενεκλῆς μετὰ ἐννέα ἄλλων ἐπιβόωνησε νὰ ταξειδεύσῃ μετὰ καράδιον· ἐπιβάται δὲ ἐφθασαν εἰς τὸ τέλος τοῦ ταξειδίου 7· Πρέπει μ' αὐτοὺς νὰ συγκαταριθμώσωμεν καὶ τὸν Μενεκλῆν; Ἔϊχε δὲ τὸ καράδιον ἐπιβάτας τοὺς πόντας διακρούους· ἐκ τούτου δὲ ἰσάτων πεντήκοντα ἐκδάντες εἰς ξηρὸν πεδίου, καὶ ἐνισθέντες μὲ ἄλλους 250 συνεκρότησαν κατ' ἐχθρῶν μάχην, καὶ μόνου τριάκοντα διεσώθησαν, οἱ δὲ ἄλλοι ἔπεσαν· Τί ἄρα γὰρ ἐμποροῦμεν νὰ πιθανολογήσωμεν περὶ Μενεκλέους;

Α'. ὅτι ἐμώηκεν εἰς τὸ καράδιον καὶ οὗτος, τὸ πιθανὸν εἶναι $\frac{1}{7}$.

Β'. ὅτι ἐμδάντα τὸν ἐξαπέστειλαν εἰς μάχην, $\frac{1}{9}$.

Γ'. ὅτι εἰς τὴν μάχην ἐφοιεύθη, $\frac{1}{9}$. Τὸ δὲ ὅλον πιθανὸν εἰσάγεται, μετὰ τὸν πολλαπλασιασμόν τῶν μερικῶν πιθανοτήτων, $\frac{1}{81}$, περὶ τοῦ $\frac{1}{9}$.

ΤΔ'. καὶ τοιοῦτοι μὲν εἶναι τῆς πιθανολογίας οἱ κανόνες, ὅταν αἱ λόγοι εἶναι ἀριθμητικοὶ· χρῆσιμοι εἰς τὴν μάχην καὶ εἰς ἄλλα σιγηματικὰ παιγνίδια (Ἑρημ. φιλοσ. ΓΙΠ')· ἀλλ' ὅταν πρέπη νὰ ἐξετασθῶσι καὶ κατὰ τὴν ποιότητα, δυσκόλως ἐμποροῦμεν νὰ πιθανολογήσωμεν, ὡς εἶπαμεν (ΤΚΔ')· Ἀρά γε ποχ. ἀπὸ φαρμάκου ἀπέθανεν ὁ μέγας Ἀλέξανδρος; εἴπερ ἀπέθανε μετὰ τὸ συμπόσιον· ἀκμαῖος καὶ δυνατός· εἴπερ, νὰ προεσκότῃσε πολλοὺς ἰδικοὺς του· ὅλοι οἱ περὶ αὐτὸν μετὰ τὸν θάνατόν του ἐπεθύμουν νὰ βασιλεύσωσι

κτλ. ἄλλὰ φαίνεται, ὅτι δὲν ἐφρονεῦθη μὲ φαρμάκιον· διότι τὸν κτήριον πολὺ οἱ Μακεδόνες, καὶ τὸν ἐπένησαν πικρῶς· δὲν ἦσαν ἀσφαλεῖς εἰς ξένην γῶραν νὰ χάσωσι τὸν ἐξεύρουτα νὰ νικᾷ καὶ νὰ ἐξουπιάσῃ· ὁ δολοφονητὴς ἤθελε τέλος πάντων φανερωθῆν κτλ. Ἀλλὰ καταλαμβάνει καθεὶς, ὅτι εἰς τὰ τοιαῦτα ὁ ἀριθμὸς τῶν λόγων εἶναι σχεδὸν μηδενίποτε ὡς πρὸς τὴν ἐκτίμησιν τοῦ βάρους καθενός. Περὶ μὲν λοιπὸν τῶν διαφορῶν τῆς πιθανολογίας βαθμῶν ἕκανα εἶναι ταῦτα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

Περὶ διαφορῶν εἰδῶν κριτικῆς, καὶ μάλιστα Πῶς πρέπει νὰ κρίνωμεν τὰς ἐννοίας τῶν παλαιῶν συγγραφέων.

ΤΛΑ΄.

Εἰς τὰς πιθανολογίας εἶναι ἀναγκαῖα ἡ κρίσις διὰ νὰ ἀποδεχώμεθα τὴν πλησιέστεραν εἰς τὸ ἀληθὲς πιθανότητα. Καὶ ἐκ τούτου προέβη ἡ κριτικὴ τέχνη, ἥτις εἶναι μέθοδος τοῦ τί πρέπει νὰ φρονῶμεν καὶ νὰ σοχαζώμεθα εἰς τὰ ὀπίσω ἄδηλα καὶ ἀμφίβολα, διά τινων φαινομένων ἢ δεδομένων, διδακτικῆ.

ΤΛΒ΄. Κεῖδη δὲ ταύτης εἶναι Συμβολικὴ, Λογικὴ, Πραγματικὴ· καὶ ἡ μὲν πρώτη σπουδάζει νὰ συμπεράνη τὰ δηλούμενα διά τινων σημείων· ἡ δὲ δευτέρα ἀπὸ τὰς λέξεις καὶ τοῦς κειμένους ὅρους τεχνολογεῖ τὸ ὀρθὸν τοῦ

λόγου εἰς διάφορα συγγραμμάτων εἶδη· ἢ δὲ Πραγματικῆ ἔρευνᾷ τὰ νοηθέντα ὑπ' ἄλλων, ἢ πραχθέντα, ἢ γινόμενα, ἢ μέλλοντα· ἀλλὰ τὰ μὲν τῶν δὴ πρῶτων κριτικῶν εἶδη ἀφίνοντες εἰς ἄλλας πραγματείας, διαλαμβάνομεν ἐδῶ περὶ τῆς Πραγματικῆς, ὡς αναγκασιάτης εἰς τῶν ἐπιστημῶν τὴν διδασκαλίαν.

ΤΑΥΤῶΝ τῆς Πραγματικῆς κριτικῆς εἶδη ἀριθμοῦνται πέντε. Ἑρμηνευτική· Ἱστορική· Πολιτική· Πρακτική· Φυσική. Καὶ περὶ μὲν τῆς πρώτης θέλομεν εὐθὺς εἰπεῖν εἰς τὸ παρὸν κεφάλαιον. Περὶ δὲ τῶν ἄλλων θέλομεν διαλάθειν ἐφεξῆς.

Τ.Α.Δ. Ἑρμηνευτικὴ τέχνη εἶναι ἢ καταγινομένη εἰς ἄλλαν, μάλιστα δὲ πολαιότερον συγγράμματι διὰ τὰ εὐρη τὸ γνήσιον νόημα, ἢ τὸ ὡς ἔγγιστα τοῦ γνησίου. Ὅς τις δὲ ἐπαχειρᾷ τὰ ἑρμηνεύσθαι σύγγραμμα, ἢ μέρος συγγράμματος πρέπει νὰ φυλάξῃ ἀκριβῶς τοὺς ἐφεξῆς κανόνας.

α'. Νὰ ἐξεύρῃ ἀκριβῶς τὴν γλῶσσαν, εἰς τὴν ὁποίαν εἶναι γραμμένον τὸ σύγγραμμα· καὶ εἰάν ἑρμηνεύων τὸ μεταφράξῃ εἰς ἄλλην, πρέπει καὶ ταύτην νὰ ἐξεύρῃ ἐπίσης, ἢ νὰ εἰπῶ ὀρθότερον, ἀκριβέστερα παρὰ ἐκείνην.

β'. Τὸ ἑρμηνευόμενον σύγγραμμα νὰ τὰ ἔχῃ εἰς τὴν ὁποίαν ἐξ ἀρχῆς συνεγράφη γλῶσσαν, καὶ ὄχι μεταφρασμένων εἰς ἄλλην· διότι εἰς τὰς μεταφράσεις γίνονται πάντατε παραλλαγαὶ καὶ παρατροπαὶ τῶν νοημάτων· καὶ ἀπὸ παραλλαγῶν μεταπίπτει ὁ ἑρμηνεὺς εἰς παραλλαγὰς κινδυνεύει νὰ χάσῃ τὴν γνησίαν ἔννοιαν.

γ'. Νὰ ἔχῃ τὴν ψυχὴν του καθαρὰν ἀπὸ πᾶν φιλίας ἢ ἐχθρας πρὸς τὸν συγγραφέα πάθος· διότι οἱ ταιοῦτοι

ἐκασδίδουσιν εἰς τοὺς συγγραφεῖς ἄλλας παρὰ τὰς ἰδικὰς τῶν γυνώμας καὶ κρίσεις.

δ'. Νὰ ἐξεύρη τὸν χρόνον, κατὰ τὸν ὁποῖον ἐζητεῖ ὁ συγγραφεὺς· τὰ ἥθη, καὶ ἔθνη, καὶ θρησκείαν, καὶ πολιτείαν, εἰς τὰ ὅποια ἀνατράφη· καὶ τὴν ἰσορίαν τοῦ ἔθνους, ἀπὸ τοῦ ὁποῖου καταγεται.

ε'. Τὸ νόημα χωρίων τινῶν ἐξετάζων πρέπει νὰ ἔχη ὑπὸ ὄψιν ὅλον τὸ σύγγραμμα· καὶ νὰ τὰ παραβάλλῃ μὲ τὰ πρότερον εἰρημένα, καὶ μὲ τὰ ὑστερον λαχθησόμενα, τῶν ἐπειρῶν ἢ συνέχεια συμβάλλει πρὸς ἐξήγησιν τοῦ προκειμένου· ἀλλὰ νὰ τὰ συγκρίνῃ καὶ μὲ ἄλλους τόπους, ὅθεν ἔμπορεῖ νὰ ἐπαρθῇ κάποια σαφήνεια· διότι πολλάκις ὁ συγγραφεὺς τὴν αὐτὴν ἔννοιαν ἐξηγεῖ ἄλλοῦ καθαυτέρα.

ς'. Ἀπὸ τὴν κυρίαν σημασίαν τῶν ὀνομάτων νὰ μὴ ἀναχρῆ εὐκόλως εἰς τὴν μεταφορικὴν, εἰ μὴ ἀναγκασθῇ ἀπὸ τὴν ἔννοιαν νὰ ὑποθέσῃ τὸν συγγραφέα ὅτι ὠμίλησε μεταφορικῶς· μηδ' ἐμφάσεις τινὰς νὰ φαντάζεται χωρὶς τινος ἀναγκῆς, ὅπου καὶ ἀνεμφάτως ἡ ἔννοια διασώζεται· ἀλλὰ μηδ' εὐκόλως νὰ ἐπιπλήττῃ τὸν συγγραφέα, ὡς πάντα ἀκατανόητα ἢ ἀντιφατικὰ τινὰ συγγράψαντα.

ζ'. Ἐάν τι ἀναφέρηται ἀπὸ ἰσορίαν, ἢ παρωδῆται τι ποιητικόν, ἢ παροιμιακόν, ἢ τι ἐκ συγγραμμάτων τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως, τὸ ὁποῖον ἐκεῖ περιέγραψεν ἐπιμελῶς, χωρὶς νὰ ἐξακριβώσῃ ταῦτα, ἀδύνατον εἶναι νὰ καταλάβῃ τὸ προκείμενον νόημα.

η'. Νὰ συγκρίνῃ τὴν ἔννοιαν μὲ ὅσα ἔγραψαν περὶ τῆς αὐτῆς ὕλης παραλλήλως ἄλλοι· διότι ἐνδέχεται νὰ εἴπῃ καθαρώτερα ἄλλος, ὅ,τι οὗτος ἐξέφερε σκοτεινόν.

θ'. Νὰ ἐξεύρη ἀκριβῶς τὴν ἔλλην, περὶ τῆς ὁποίας

πραγματεύεται ὁ συγγραφεὺς· καὶ οὐ μόνον ἀλλὰ καὶ εἴ-
τε προηγείται τῆς ὕλης, καθὼς εἶναι τὰ μαθηματικά εἰς
τὴν φυσικὴν καὶ ἀστρονομίαν.

ε'. Ὅταν χωρίου τέ εἶναι παντάπασιν ἀκατάληπτον,
ἐμπορεῖ νὰ ἐπιχειρήσῃ καὶ κάποιαν διορθώσιν· ἄλλ' αἱ διορ-
θώσεις πρέπει νὰ εἶναι ἀνάλογοι μὲ τὰ φρονήματα καὶ μὲ
τὸν χαρακτῆρα τοῦ λόγου, τοῦ ὁποῖου συνηθῶς μεταχει-
ρίζεται ὁ συγγραφεὺς.

ια'. Ἦναι ἀνάγκη τὸ ζητήσῃ νὰ ἐλεγχθῇ ὁ συγγραφεὺς
ὡς ψευδοκρίσιμος ἢ ἀντιφάσκων, πρέπει ὁ ἐρμηνευτὴς νὰ τὸ
κάνῃ μετὰ πολλὴν προσοχὴν καὶ σκέψιν καὶ μὲ μεγάλην
κρίσιν· καὶ τὰ μὲν μὴ ὀρθῶς εἰρημένα νὰ ἐλέγχῃ,
αὐτὸν δὲ τὸν εἰκόνα μήτε νὰ λοιδορῇ μήτε νὰ καταφρο-
νῇ· διότι ἀνθρώπινον εἶναι τὴν ἀμαρτάνειν.

ΤΛΕ'. Βοηθήματα δὲ τῆς ἐρμηνευτικῆς τέχνης εἶναι·
καλὰ λεξικά, συγγράμματα περὶ τῶν ἔθων καὶ ἠθῶν καὶ τῆς
πολιτείας τοῦ ἔθνους, μὲ τὸ ὑποῖον συνέζησεν ὁ συγγρα-
φεὺς, ἵπομνήματα, χειρόγραφα διάγγραφα διὰ σύγκρισιν τῶν
διαφόρων γραφῶν κτ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Περὶ νοθεύσεως τῶν συγγραμμάτων, καὶ
Πῶς νὰ εὐρίσκωμεν τὴν γνησιότητά των.

ΤΑΣ'.

Πολλὰ δὲ συγγράμματα τῶν παλαιῶν ἔπαθον ὀλικῶς ἢ